

TARTU ÜLIKOOL
EESTI JA ÜLDKEELTEADUSE INSTITUUT
EESTI KEELE (VÕÕRKEELENA) OSAKOND

Valentina Shevina

SETU JA VENE PULMATRADITSIOONIDEST

Bakalaureusetöö

Juhendaja Madis Arukask

Tartu 2013

Sisukord

Sissejuhatatus	3
1. Setu pulmatraditsioonid	5
1.1. Eelvaade	5
1.2. Setu pärispulma kirjeldus	7
1.2.1 Sajapäev	7
1.2.2 Vakapäev	13
1.2.3. Hõimupäev	16
2. Põhja-vene pulmatraditsioonid	17
2.1. Eelvaade	17
2.2. Põhja-vene pärispulma kirjeldus	19
2.2.1. Esimene päev	19
2.2.2. Teine päev	21
2.2.3. Kolmas päev	23
3. Analüüs	24
3.1. Pulmastruktuurid	24
3.2. Tavad	27
3.3. Uskumused	30
Kokkuvõte	32
О свадебных традициях народа сету и северно-русской свадьбе	34
Allikad	35

Sissejuhatus

Käesolev bakalaureusetöö on pühendatud setu ja põhja-vene pulmatraditsioonidele. Rahvakommete uurimine pakub huvi mitte ainult etnoloogidele, filoloogidele, sotsioloogidele ja teiste valdkondade eriala esindajatele, vaid ka tavainimestele. Tihe naabus setu ja põhja-vene rahvaste vahel peab teoreetiliselt eeldama mõlemate rahvaste kultuurilist sarnasust ja kultuurijoonte ülevõtmist, kuid kahjuks ei leidnud ma selle kohta põhjalikku uurimust. Selletõttu otsustasin ise välja selgitada, millised on mõlema rahva sarnasused ja erinevused. Kuna kõikide kommete võrdlemine ei ole võimalik bakalaureusetöö väikse mahu tõttu, otsustasin piirduda mõlema rahva pärispulma kirjeldusega, sest pulmad on iga rahva üks olulisemaid sündmusi.

Käesolev töö on referatiivne ning on jagatud kolmeks osaks. Esimene osa jutustab setu pulmakultuurist: pulmakombestiku eelvaatest ning samuti selles osas kirjeldan setu pärispulmapäevi. Esimese osa eesmärgiks on näidata kõiki setu pärispulma toimingud - kui kaua kogu pidu kestis ning missugustele rituaalidele pöörati rohkem tähelepanu. Samuti on mainitud mõned tähtsad uskumused, mis on seotud setu pulmadega ja noorpaari edaspidise eluga.

Teises osas tuleb juttu põhja-vene kombestikust: üldjoonetest ning nagu setu pärispulma kirjelduse puhul püüan samamoodi kirjeldada ka põhja-vene pärispulma rituaale. Teise osa eesmärkideks on analoogselt kirjeldada kõiki pärispulma rituaale, pidutsemisaega ja abiellumise ning noorpaari edaspidise eluga seotud uskumusi.

Kolmas osa on võrdlev osa, mille eesmärgiks on välja selgitada setu ja põhja-vene pärispulma kommete sarnasused ja erinevused erinevatest vaatenurkadest. Kuna pärispulmade kirjeldustes vaatlen erinevaid aspekte nagu pidutsemisaega, kombeid ja abiellumisega seotud uskumusi, siis võrdlen ka neid osasid eraldi. Teiste sõnadega,

kolmanda osa sihiks on eraldi võrrelda setu ja põhja-vene pärispulma struktuuri ja selle kestvusaega, selle ajal toimuvaid rituaale ja kombeid ning mõlema rahva uskumusi.

Bakalaureusetöö põhiallikateks on setu pulmakommete kohta Jakob Hurda raamat „Setukeste laulud II“ ning põhja-vene kommete kohta kasutan Pankejevi raamatuid: „От крестин до поминок“ ja „Обычаи и традиции русского народа“ . Samuti pean oluliseks ka etnoloogide ekspeditsioonimaterjali Pihkva piirkonna pulmakombestiku kohta.

1. Setu pulmatraditsioonid

1.1. Eelvaade

Jakob Hurt on oma raamatus kirjutanud, et setu rahva pulmatseremoonia kestis kaua. Kogu toiming oli jagatud kolme ossa: pulmaeelset päevad, pulmad ja päevad pärast pulma.

Pulmaeelsete päevade eesmärgiks oli kohtuda pruudi ja tema perekonnaga. Naise perekonnal oli ka võimalus kohtuda mehe perekonnaga, ja kui üks osapooltest ei olnud rahul, siis mehe perekond lahkus, aga kui kõik olid rahul, siis lepitati pulmadest kokku. (Hurt 1905: 471)

Üldiselt oli kogu pulmatseremoonia pikk ja raske ning koosnes erinevatest tegevustest. Kuigi käesoleva töö eesmärgiks on üle vaadata ainult pärispulma toimingud, võiks siiski olla ka ettekujutus kõigist pulma osadest. Selleks toon välja Paul Hagu tehtud põhiskeemi Jakob Hurda raamatu „Setukeste laulud“ põhjal:

Mõrsja kodus		Peiu kodus
	I. Eelpulm	
1.Kosjad (kos'a e edimätse' viina')		
(2.Tõõsõ' viina')		2.Peiukodu vaatamine (vahtsõ kodo kaeminõ)
3.Kihlad (suurõ' viina' kihljatsõ')		
4.Pulma kutsumine (saaja kutsuminõ) (mõrsjaitkud)		4.Pulmakutsumine
	(5.Kiriklik laulatus (kuulutaminõ ja laulataminõ))	
	II. Päripulm	
A. Sajapäev		

6.Külarahva pulmakutsumine (itkudega)		
7.Vets' orkalaud		7. Vets' orkalaud
8.Mõrsja itkeb sugulasi		
9.Vakalaulud		9.Sajalaud
10.Mõrsja itkeb sugulasi ja võõraid		10.Saja lahkumine
11.Saja saabumine		
12.Esimene söötmine (edimäne ravitsõminõ)		
13.Mõrsja itkeb kosilase hõimu		
14.Mõrsja ehtimine, otsimine, tervisejook		
15. Teine söötmine (tõõnõ ravitsõminõ)		
16.Hüvästijäturituualid, saja lahkumine		
		17.Saja saabumine
		18.Linutamine (liniku panõk)
		19.Noorpaari magamapanek
B. Vakapäev		
		20.Noorpaari äratus
		21.Uue elukoha tutvustus (annete panek)
22.Hommikusöök		22. Hommokusöök
23.Vakarahva lahkumine		
		24.Vaka saabumine
		25.Pulmalaud (edimäme ravitsõminõ) ja meelelahutus (kul'ataminõ)
		26. Veimede jagamine
		27. Pulmalaud (tõõnõ ravitsõminõ)
		28.Vakarahva lahkumine
29.Vakarahva saabumine koju		

C. Hõimupäev		
30.Mõrsja hõim pidutseb kuni lahkumiseni		30.Peiu hõim pidutseb kuni lahkumiseni (pulmanaljad)
	III.Järelpulm (<i>peräpütü</i>) (nädal pärast pulmi)	
30.Mõrsja koju kogunevad noorpaari lähisugulased. Söögid, joogid, ajaveetmine.		

(Hagu 1995: 2264-2265)

„Loomulikult,“ kirjutab skeemi autor, „kirjeldab skeem normaalset, kahe otsaga pulma.“
See tähendab, et pulmad peeti kahes kohas: mõrsja ja peigmehe kodus.(ibid.)

Sageli peeti ka n.ö lihtsustatud pulma, kust võeti mingid osad välja ja/või ei tehtud neid. Näiteks üheks tavaks oli see, et pärast peigmehe vastuvõtmist viidi ta ja tema hõimkond (sugulased) kohe lauda sööma, kuid peigmees lauas ei söönud, vaid võis seal ainult viina juua. Pärast söömist viidi peigmees teise tuppa, kus ta sõi üksinda. Hiljem see tava kadus ja peigmees sõi külalistega koos. (Hagu 1995: 2265 - 2268)

1.2. Setu pärispulma kirjeldus

Nagu eelnevalt on mainitud, peeti pulmi mõlema osapoole majas, seetõttu on nende sündmuste kirjeldused eraldi välja toodud.

1.2.1 Sajapäev

Sajapäev kosilase majas algas sellega, et kosilane ärkas ja läks külasse (e naabrusesse) külarahvast („*külärahvit*“) pulma ehk "*vets'orka-lauda*" kutsuma. Noormees kummardas(kuid kunagi ei laulnud nagu mõrsja „*podruskid*“) inimestele ja need andsid

talle raha. Rahaandmine oli vältimatu traditsioon. Kui inimesel ei olnud piisavalt raha, siis ta võis anda ka ühe kopika, kuid andma pidid kõik. Pärast „*vets'orka-lauas*“ söömingut andsid jälle kõik kutsutud inimesed peigmehele raha ja kes peale seda ära läks, ei saanud enam peole tagasi minna. Hommikuses „*vets'orka-lauas*“ sõid kõik peigmehe sugulased ja kõik kutsutud külalised. Selle laua suureks iseloomujooneks oli viina jagamine. Söövate inimeste seas olid n.ö. jagajad, kes pidid jälgima, et kõikidel oleks suured „*rümkad*“ viina täis. Kui kõik olid söönud ja joonud, läksid nad lauast ära, et teised sugulased, kes olid hiljem saabunud, saaksid ka süüa. Kui kõik külalised olid söönud, siis koristati laud ära ja jäeti sinna ainult „*sajapäts*“. „*Sajapäts*“ kujutas endast leiba, mille sees oli soolaga täidetud auk. See pandi laua peale peigmehe ja mõrsja ette. Pätsi kõrvale pandi kohupiimaga „*sajataldrik*“, kuhu sugulased asetasisid raha iga söömingu ajal. Rikkamate inimeste puhul eelistati hõbedat, teised võisid panna vaskraha. Kui taldrik sai täis, siis võeti sealt raha ära; taldrik pandi söögi ajal uuesti lauale, jällegi koos mingi piimasaadusega selle sees. „*Sajataldrik*“ oli omakorda noorpaari edaspidise elu hea alguse sümbol. Jakob Hurt on tõlgendanud setu rahva sõnu selle kohta järgnevalt: „Ärgu puudugu noorel paaril edaspidises elus ei leib ega piim ega raha.“ (Hurt 1905: 471 – 473)

Pärast söömist kogunesid kõik jälle laua ümber, et „*truuska*“ ehk „*raudkäpp*“ saaks kõik külalised üle lugeda ja mõelda välja kohad, kuhu kõik mõrsja majas istuksid. Pärast seda läksid kõik hobuseid sõiduks ette valmistama. Vankrite ees oli kaks või kolm hobust, keda kaunistati kellukestega, suvel lilledega ja talvel kuuseokstega. Peamiselt sõitsid mehed, naised oli ainult neli, kuus või kaheksa, nende hulgas ka ristiema. Naistel pidid olema ka omapärased kaunistused rinnas: sõlg, ketid, „*tsäpos kaq*“, rublatükid ja ristid. Kosilasel oli 3 peiupoissi, olid nad siis tema lihased vennad või lähedased sugulased. Nemad sõitsid hobustel (nagu kosilanegi) pulmarongi eesosas. Kui kõik oli valmis, siis tegi „*truuska*“ kosilase hobuse eesjalgadele kolm risti, et tee oleks hea. (Hurt 1905: 473 - 474)

Sõiduga kaasnes kõva müra ja vilin, mõnikord sõitis pulmarong meeletu kiirusega. Iga asula ees (mis mõrsja maja teel on) ootasid kosilast lauljad. Kosilane pidi andma kõikidele raha (mõned kopikad) - seda tegi ta peiupoisi abil: ta andis peiupoisile raha ja see omakorda jagas raha lauljate vahel. Kui pulmarong hakkas jõudma mõrsja majani, muutus müra ja sajarahva hõiskamine veelgi kõvemaks, et pererahvas saaks kosilase tulekust teada ja vaadata, mitme hobusega sajarahvas tuli. Sellel ajal valmistus „*vakarahvas*“ (mõrsja sugulased) oma külalisi vastu võtma, kuid väravate ees pidi kosilane peatuma. Tema peiupoisid seevastu läksid õue sisse "*maiija kaema*" ehk "*asõnd ostma*". Samal ajal, kui peigmees seisis väravate ees, võeti ta vastu naljatades ja vaieldes, nii et tema puhul oli see tõeline „vaimuteravuse“ ja „sõnatarkuse“ proov. Mõne aja pärast lasti mehed sisse ning viidi majja sööma ja jooma. Enne seda aga sidus mõrsja ema neile vöö piha ümber ("*pihavüü*") paremalt õlalt vasakule poole alla. Samal ajal, kui truska ja peigmees oma peiupoistega maja vaatasid, siis ülejäänud sajarahvas jäi laulma väravate ette ja kui maja oli vaadatud ja „ase ostetud“, siis tuli ka sajarahvas kõva müraga sisse. (Hurt 1905: 474 – 475)

Sama hommik mõrsja kodus algas ka kutsumisega. Mõrsja käis naabrite juures kummardamas ja itkemas, selles aitasid teda tema podruskid. Kui kutsutavad olid mehed, siis andsid nad mõrsjale raha, kui naised, siis andsid nad käsitöö asju, mis mõrsjale võiksid tarvilikud olla. Nagu kosilase majaski, siis ka mõrsja majal oli oma „*vets'orka-laud*“, kuhu tuli külahavas kas ainult hommikuks, kuid võis jääda ka kauemaks. Kui kõik sugulased olid kokku saanud, siis itkes mõrsja igapähele ja kui kogu hõim oli „itkutud“, siis itkus mõrsja igale „võõrale“, kes oli veel „*ikmata*“. Kõik, kellele mõrsja kummardas ja itkes, andsid mõrsjale midagi kasulikku: raha või mõne käsitöö. Kui see oli lõppenud, kaeti suur „*vakalaud*“, kus sõid kõik sugulased peale mõrsja oma podruskitega. Sel ajal läks mõrsja kuskile peitu, et puhata. Kui kõik oli söönud, siis hakkas mõrsja jälle igapähele itkema sajarahva tulekuni. (Hurt 1905: 475 – 476)

Kui sajarahvas saabus, siis võttis mõrsja külalisi vastu lauludega. Vanker/saan tuli eeskoja läve ette ning sellele tulid vastu mõrsja vanemad. Mõrsja ema pani vankri ette vaiba ja isa palus külalistel maha tulla. Maha tulles pani kosilane vaiba nurkadesse ja keskele raha. Mõrsja ema sidus kosilasele vöö pihta nagu eelnevalt tegi peiupoistelegi, aga kosilasele veel „tõise vöö ka piitsa“ sellesse kohta, kuhu piitsanöör oli kinnitatud. Kosilane omalt poolt jagas viina (esiteks mõrsja vanematele) ja kui see oli tehtud, astus ta vaiba pealt maha ja mõrsja ema võttis vaiba ja „läks oma teed“. Peale seda sajarahvas sisenes majja. Esimesena läks truuska, tema järel kosilane. Enne sisseastumist tegi truuska kepiga kolm risti enda ees, sedasama tegi ka kosilane oma piitsaga (roosaga) ja teised tulijad. Pärast kummardas kosilane jumalat samal ajal risti ette lüües, hiljem kummardas ta mõrsja emale ja isale, ristemale ja ristisale, õele ja õemehele, vennale ja vennanaisele, igäihele kolm korda. Peiupoisid hoidsid teda sel ajal õlavarrest kinni. Ukse juures pidi olema riiul („*poolka*“), mille peal oli üks savist pott („*savipada*“), mille lükkas truuska oma kepiga maha. Kui pott läks katki, siis see oli hea märk - truuska luges poti tükid kokku ja nii palju kui oli tükke, siis nii palju pidavat noorpaaril ka lapsi sündima. Kui pott ei läinud katki, siis see oli halb enne: see tähendas, et abiellu lapsi ei sünni. (Hurt 1905: 476 – 477)

Pärast seda istusid kõik lauda ning toimus esimene söömine ehk „*edimäne ravitsõminõ*“. Kosilane võttis endaga kodust kaasa padja ja kui leidis aset esimene ravitsemine, siis võttis truuska selle padja, pani kosilase istekohale ja proovis ise, kas on pehme istuda või mitte. Rituaali järgi pidi truuska ütleva, et ei ole mugav, siis andis mõrsja isa talle "*tsääragu*" viina, et padi saaks "*pehme ja hüü*". Pärast proovimist tegi kosilane padjale risti ja istus oma kohale. (Hurt 1905: 477 – 479)

Algas viina joomine. Mõrsja isa ülesanne oli tuua viin. Kosilane tõusis jälle püsti ka kutsus kõiki mõrsja sugulasi viina jooma, andes neile oma topsi ehk "*tsääragu*", kust kõik jõid, ja istus tagasi. Mõrsja sidus vöö piha ümber vastupidi nii, et see oli esimese vööga rist. Sedasama tegi teiste meestega mõrsja ema. Söömise ajal kosilane ise ei söönud, kuid istus

liikumatul. Samal ajal vakanaised (mõrsja sugulased) laulsid ja kiitsid omalt poolt mõrsjat, aga mõrsja omakorda kõndis õues maja ümber ja itkes nendes kohtades, mis talle lapsepõlves meeldisid. Kui külalised olid söönud, siis hakkas mõrsja neile itkema. Pärast itkemist kaeti noorele paarile eraldi väike laud, kus nad võisid süüa. (ibid.)

Kui iga külaline oli „itketud“, siis hakati majas juba teiseks söömiseks lauda katma ja samuti toimus pruudi ehtimine ehk valmistamine. Mõrsja valmistasid ette tema ema ja õed, seda võis teha ka ristema. Ema hoidis riideid ja ehteid, mõrsja kummardas temale ning siis hakati mõrsjat riietama. Sel ajal mõrsja vaikselt nuttis. Mõrsjale pandi "rääbik" ehk valge naisterahva kuub selga ja valge linane "kaal" peale. Kui pruut oli valmis, siis tuli kosilane koos truuska ja peiupoistega. Kosilane pidi ära arvama, kes neiudest oli tema pruut, kuid kuna pruudil olid teistsugused riided, siis see ei olnud raske. Kosilane võttis mõrsja käe, keerutas teda kolm korda enda ümber ning võttis ka truuska käe ja niimoodi kolmekesi väljusid nad toast. (Hurt 1905: 480 – 481)

Teine sööming ehk „*tõõnõ ravitsõminõ*“ algas samuti kosilase padja proovimisega. Mõrsja istus kosilase juurde ja kuna tal ei olnud patja, siis hakkas seda otsima truuska ja lõpuks ostis ta selle podruskidelt. Truuska proovis ka mõrsja patja ja pärast mõnda "tsääragu" võtmist muutus seegi pehmeks. Jälle hakati viina jooma. Kuid viin tundus külalistele kibe ja et seda parandada, pidi noorpaar suudlema kolm korda. Siis oli viin jälle magus ja seda jagati külalistele edasi. Kui kõik oli joodud, algas mõrsja liniku ostmine: podruskid võtsid mõrsjalt peakatte ja kosilane andis neile raha, et nad selle tagasi tooks. Lõpuks toimus sööming. Selle ajal kosilane ja mõrsja ei söönud, kuid istusid omal kohal padja peal ja rääkisid teineteisega. Mõnikord visati nende üle nalja, et nad ei söönud, kuid noorpaar ei pannud seda tähele. (Hurt 1905: 482 – 484)

Pärast teist söömist hakkas sajarahvas lahkumiseks valmistuma. Vankrit, kus istus noorpaar, kaunistati rättidega. Samal ajal jättis noorpaar mõrsja sugulastega jumalaga, „suuandmise ja vanemate õnnistust elutee pääle paludes“, kosilane esimesena, mõrsja tema

järel. Hurt on kommenteerinud seda järgnevalt:“ Seda nimetavad setukesed "pross'atamiseks".” Mõrsja ema andis mõrsjale leiba, mille mõrsja isa jagas pooleks: ühe poole andis ta mõrsjale, teine jäi vanematele. Oma leivapoole viis mõrsja uude koju ja jättis aita, et majapidamises oleks leib alati olemas. Ristema ja ristisa läksid mõrsjaga koos, „et tal igav ei oleks“. (ibid.)

Kui sajarahvas tuli tagasi koju, siis peigmehe vanemad asusid „*mõrsjat maaha nõstma*“. Peigmehe isa tõstis oma minia maha ning sai selle eest temalt kindad, emale andis mõrsja liniku. Mõrsjat pidi ilmtingimata vastu võtma ja aitama. Kui vanemad olid surnud, siis pidi vend aitama. Kuhu mõrsja astus, pani/“kaotas“ ta sinna oma vöö ja kes selle „leidis“, see sai selle endale. Samuti pani mõrsja hobustele kindad – need läksid hobuste kutsaritele. Majja sisse tulles oli truuska ees, kosilane tema järel ja mõrsja kosilase järel. Enne sisseminekut tegi truuska oma kepiga kolm korda risti, siis kosilane oma piitsaga. Toas kummardas noorpaar jumalat ja pani küünlad põlema. Pärast seda kummardasid noored kosilase isale ja emale ka kolm korda. Siis astus noorpaar laua taha. Kuigi rahvas oli enne küllaltki palju joonud, hakkas kosilane vene keeles (naljatledes) ähvardama ja teda tuli "tsääraguga" vaigistada. Noorpaar istus ikooni all nendesamade patjade peal, mis mõrsjakodus olid olnud ja endaga kaasa võeti. Truuska ja kosilane tegid nende peale risti ja seejärel kosilase ema hakkas mõrsjale linikut pähe panema. Linik kattis juuksed ja oli kinnitatud kuklas peenikese vööga. Kuna noorikul oli juba kaali asemel linik, siis kaali sai omandada iga tahtja (naiste seas oli neid palju): noorik viskas kaali ja kes kinni püüdis, siis see sellest sai kaali uus omanik. Kui linik oli peas, siis hakati külalistele viina jagama "ristelde" ehk "ristetsikku", s.o. kosilane naistele ja noorik meestele ja edasi sugulastele samamoodi. Kui kõikidele oli viin antud, siis algas vabas vormis pidu, kuid söömist ei olnud. Laulmine on alati olnud setu kommetes väga tähtis ja esineb igal vabal hetkel. Laulmise jooksul hakkasid pidutsejad tantsima ja kui noorik tantsis külalisega, siis pärast tantimist kummardas ta oma paarilisele. Samal ajal tegi kosilase ema aidas noorpaarile lauda ja kutsus "söömile". Hurt on märkinud, et see oli neile väga vajalik, sest ravitsemise

ajal olid olnud nad kõigest pealtvaatajad ega söönud ise midagi. Kui noorpaar oli söönud, siis pani noorik lauale liniku kosilase ema jaoks. Samuti pärast söömingut viidi noorpaar "*aita magama*". Kuna pidutsemine kestis sageli hommikuni, siis noored said tihti magada vähem kui tunni. (Hurt 1905: 484 – 487)

1.2.2 Vakapäev

Noorpaar tõusis hommikul **peigmehe kodus** ning kohe hakati pruudile uut maja näitama. Enne seda riidesse pannes jättis noorik vöö ja kindad koristajale palgaks. Mõrsjale näidatati kõik toad ette ja esitati talle mõistatusi, millest ta pidi aru saama ja vastama või midagi tegema ("*mõrsja mõistkuq*"). Noorik viidi ka aita ja kaevu juurde, kuhu ta pidi mõne kopika raha viskama. Samal ajal kui noorik käis maja vaatamas, ärkas sajarahvas ning saabus hommikusöögi aeg. Enne seda toimus ehtimine: noorik viskas ahju sisse ja peale vaskraha, andis iga külalisele vasksõrmuse ja sidus igapähele kaks vööd risti keha ümber. Viimasena läks ta sauna juurde, kuhu samamoodi jättis vasksõrmuse. Kui see oli tehtud, siis viidi noorpaar tuppa sööma, pärast mida pidi noorik jällegi jätma vöö ja kindad laua koristajatele. Kui noored olid söönud, siis kaeti suur pulmalaud ja kõik sugulased hakkasid sööma. Noorpaar istus ikooni all patjade peal. Enne istumist tegi truuska patjade peal risti. Söömingu alguses jagati kõikidele viina. Esimesena võttis truuska, kuid viin tundus talle kibe. See tähendas, et noorpaar pidi suudlema nii kaua, kuni truuska (ja järgnevalt kõik sugulased) otsustas, mil viin sai magusaks. Kui sugulased olid söönud, siis lasti ka vaesemaid või neid, kes enne ei mahtunud, sööma ja hakati vakarahvast ootama. Ootamisega kaasnesid tavaliselt laulud ja tantsimine. (Hurt 1905: 488 – 490)

Vakapäev **mõrsja kodus** algas ka hommikusöögiga. Kaeti suur laud, kuhu kutsuti kõik sugulased, pakuti kodused alkohoolsed jooke ning naised tõid söögi. Samamoodi kui peigmehe koduski kutsuti sööma ka vaeseid inimesi. Kui kõik olid söönud, siis valmistuti

"vakasõiduks": saanid seati korda ja hobused rakendati ette. Siis mõeldi, kuidas mõrsja pulmakingitusi asetada. Pulmakingituste viimine kosilase majja oli vakapäeva tähtsaim sündmus. Just see nimetus on setu keelest kujunenud ja tähendabki pruudi kingituse viimist. Hurt kirjutab sellest nii: "Vakk" ehk mõrsja kirst on nüüdki setukeste pulmas suur asi. Tähtsaim küsimus oli selles, kuhupoole see kirst panna. Selle kohta on setu rahval oma uskumus: hea märk oli see, kui kosilase majja jõudes seisab kirstu lukk vastu aida lukku, ja halb märk oli, kui kirstu lukk ei ole aida luku vastu. Kui see tingimus oli täidetud ja kirst oli vankris „õigel kohal“, siis hakati sõitma. Sõideti samuti müra ja hõiskamisega, et kosilase majas rahvas teaks vakarahva tulekust. Vakarahvast pidi olema nii palju, kui oli sajarahvast ning just naiste arv pidi olema täpselt selline, nagu oli naisi koos kosilasega tulnud. (Hurt 1905: 490 – 491)

Kui vakarahvas jõudis peigmehe majja, siis neid ei lastud samamoodi sisse, vaid võeti vastu nalja ja vaidlemisega. Siiski mõne aja möödudes lasti vakarahvas sisse ja kosilase isa ulatas esimestele külalistele viina. Kirstupoisid tõstsid kirstu saanist/vankrist maha ja kosilase ema asetaski juustutüki peale. Kirstupoisid ja vakanaised jagasid selle juustu omavahel ja sõid ära. Nüüd oli aeg kirst oma kohale panna. Kirstupoisid rääkisid, et kirstul oli mingi viga (auk näiteks) ja selle parandamiseks tõi kosilase isa topsi viina. Kui kirstu üritati tuua, siis ei mahtunud kirst uksest sisse ja jälle parandas olukorra „rümka“ viina. Kui kirst oli ära pandud, siis läks vakarahvas noorpaari teretama. Kosilase ema võttis rahvast vastu viinaga ja kõik istusid laua taha. Mõlemad truuskad (saja- ja vakatruuska) istusid enne teisi, kuid nende vahel algas terav vaidlus, et kes tohtis esimesena ja millisele kohale istuda. See oli noorte meeste jaoks ka oma sõnateravuse näitamine. Vaidlemine lõppes raha andmisega teineteisele ja viina toomisega nii, et sajatruuska lasi vakatruuskal esimesena istuda. Sööming ei alanud enne, kui noorpaar oli ilmunud. Selleks hakkasid vaka- ja sajarahvas lauldes vaidlema. Kui noored saabusid ja oma kohale istusid, siis anti truuskale viina proovimiseks, kuid viin oli mõru ja seda parandas juba tuntud noorpaari suudlemise rituaal. (Hurt 1905: 491 – 493)

Esimese ja teise ravitsemise vahel toimus veimede jagamine. Nooriku ema jagas sajarahvale pulmaandeid, mis olid kirstu sisse pandud. Jagati sellel kohal, kuhu kirst oli jäetud. Peigmehe vanematele kummardati ja anti "*hamõh*" (särk). Vanemad andsid raha vastu, mis hiljem tuli noorpaarile anda. Pärast jagamist läks nooriku ema tagasi vakarahva juurde. (ibid.)

Teine ravitsemine toimus samal kombel kui esimene ravitsemine. Truuska läks esimesena, proovis viina, mis tema jaoks oli kibe olnud, kuid noorpaar „parandas“ viina suudlemisega. Siis peigmehe isa pakkus noorikule, oma minijale, viina. Tema võttis selle vastu, tegi viinaga huuled märjaks ja andis peigmehele, kes ka enam ei joonud, kuid võis samuti mõne tilgaga oma huuled märjaks teha. Pärast seda jagati kõikidele viina ja alustati söömist. Söömine kaasnes sajanaiste laulmisega, teised naised muretsesid söökide eest ja mehed vaatasid, et joogid olid alati laual. Samuti seisis laual juba tuntud "*sajapäts*" ja "*sajataldrik*", kuhu külalised panid raha noorte heaks. Teist ravitsemist lõpetas kingituste andmine: lauale asetati suur liud, kuhu kõik külalised panid kas raha või käsitöid. (Hurt 1905: 493 – 496)

Vakapäeva viimane toiming oli vakarahva lahkumine. Samal ajal, kui mehed panid hobuseid saani või vankri ette, jätsid peigmees ja noorik vakarahvaga jumalaga ("*pross'atamine*"). Noorik nuttis, sest lahkus oma sugulastest ja tal algas täiesti uus elu. Vakarahva lahkumise ajal laulis sajarahvas saani/vankri tagant. Mõlemas majas algas puhkus. (ibid.)

1.2.3. Hõimupäev

Hõimupäev oli kolmas päev pärispulma pidutsemises. Sellel ajal pidutsesid mõlemad hõimud omas majas.

Hõimupäev **peigmehe majas** algas hommikul, kui noorpaari äratas kosilase ema ja andis neile vett. Selle eest andis pruut emale raha. Pärast riietati pruut pidulikult. Hurt kirjutab: „Peenikene *"hamõh"* ja *"sukmann"* seljas, hõbe-ehed ja helmed kaelas, suur hõbesõlg rinnas, linik pääs, selle pääl siidirätt - nõnda astub tema pulmaliste sekka, kes ka suuremat osa selsamal ajal unest on ärganud ja nüüd kokku kogunevad.“ Kui kõik inimesed olid ärganud, siis viidi lauale eelroad ja joogid, hiljem kaeti suur laud ja hakati pidulikult sööma. Pärast söömingut rahvas laulis ja tantsis ning tegi kõiksuguseid nalju. Õhtul toimus teine söömine ning hakati *"pito parandamma"* ja *"vyyrit vähändämmä"*, s.t. sajarahvas hakkas koju tagasi sõitma. Külalised tänasid sajarahvas, kuid vanematel oli kombeks neid tänasid mitte vastu võtta. Sajapäts viidi samuti laualt ära ning pidu sai otsa. (Hurt 1905: 496 – 497)

Hõimupäev **vakamajas** algas siis, kui vakarahvas ärkas. Siis kaeti laud, korjati raha ja lasti selle raha eest veel viina osta, et viimast korda lõbutseda. Ajaviiteks söödi veelkord ja siis sõideti koju. (ibid.)

2. Põhja-vene pulmatraditsioonid

2.1. Eelvaade

Vene rahvuslik kombestik on väga lai ja mitmekülgne, kuid eri piirkondade kommete sarnasuste ja erinevuste abil on võimalik eristada kolm kombestiku tüüpi: kesk-vene, lõuna-vene ja põhja-vene. Lõuna-vene pulmakombed on väga sarnased ukraina omadega ja teadlaste väitel on see puhas slaavi kommete näide. Kesk-vene pulmakombed on oma piirkonna suhtes kõige suuremad ja koosnevad nii lõuna-, kui ka põhja-vene kommetest. Põhja-vene rahvaste kommete uurimine näitas, et põhja-vene pulmatraditsioon on kujunenud valgevene kommete põhjal, mille iseloomulikuks jooneks on n.ö. „kahekohaline“ pidutsemine mõrsja ja peigmehe majas, kuid mõrsja kodunt lahkumise ja itkemise rituaal viitab Lääne-vene rahvaste kommetele. Siiski eelistavad teadlased arvata, et põhja-vene pulmakombed on rohkem sarnased valgevenelaste omadega. (Pihkva: 01) Põhja-vene pulma peeti Pomorje, Arkhangelski, Olonetsi, Peterburi, Vjatka, Novgorodi, Pihkva ja Permi kubermangudes (Kuznetsova 2000: 110). Kuna Pihkva oblasti rahvad on setu rahva naabrid ja kuuluvad põhja-vene kombestikku, siis et käesoleva töö tulemuseni jõuda, on tarvis põhja-vene kombestikku uurida.

Nagu setu pulmatraditsioonide puhulgi, on võimalik kättesaadava informatsiooni põhjal teha väike skeem põhja-vene traditsioonilise pulma kohta:

Mõrsja kodus		Peigmehe kodus
	I.Eelpulm	
1.Kosjaskäik („smotrinõ“)		
(2.“Zaruchinõ“, „zapivki“, „rukobitje“)		2.Peiukodu vaatamine („smotrinõ“)
3.mõrsja hüvastijätt sugulaste ja elamiskohaga (külaga)		
4.naistekas (“vecherina“),		4. meestekas (“vecherina“),

saun		saun
	II.Päripulm	
1. Päev		
5.Mõrsja juuste „kraasimine“, kingituste andmine („ <i>nadelenie</i> “)		5.peigmehele kingituste andmine („ <i>nadelenie</i> “)
	5. kiriklik laulatus	
6.koju tagasitulek		6.koju tagasitulek
7.peigmehe vastuvõtmine		
8.mõrsja lunastus, „ <i>bojarkide</i> “ „rahuldamine“		
9. noorpaarile kingituste andmine („ <i>nadelenie</i> “)		
10.“naised ronivad posti otsa“ („ <i>babõ lezut na stolb</i> “)		
11.pulmalaud		
12.pruudi kaasavara peigmehe majja saatmine, noorpaari lahkumine		
2. Päev		
		13.Noorpaari saabumine, vastusõturituaalid
		14.pulmalaud („ <i>knjazij stol</i> “)
		15.pruudi „ <i>povjazõvanie</i> “, kingituste andmine
		16. mõrsja sugulaste lahkumine
3. Päev		
		17.Nooriku katsed
	III.Järelpulm (nädal pärast pulmi)	
	18.teineteise külla kutsumine („ <i>perezõvki</i> “, „ <i>zazõvan'e</i> “)	
	19.“suured leivad“ („ <i>hlebinõ</i> “)	

(Pihkva: 01)

2.2. Põhja-vene pärispulma kirjeldus

2.2.1. Esimene päev

Alates juba esimese päeva hommikust hakkas mõrsja itkema: ta itkes oma kodumaale ja vanematele (eriti isale), et nad lubasid ta kauniks naiseks kasvada. Itkuda aitasid tal tema sõbrannad ehk „*bojarkid*“. Hommikul jättis mõrsja oma sugulastega jumalaga ja valmistus lahkumiseks. (Pankejev 1997: 87)

Pulmapäeval sõitsid mõrsja majja kosilase vanemad, kuid kosilane ise ei tulnud. Antud allika järgi oli Golõni külas selle rituaali nimeks on „*svatov zakarmlivajut*“ („kosjasobitajad nuumatakse“). See nimi viitab rituaalile, mil kosilase vanemate tulekuks kaeti suur ja rikkalik laud. Selle eest pidid nad pärast mõrsjat tänama: nad andsid talle topsi viina ja panid mõned kopikad sisse. Pärast söömist sõitsid kosilase vanemad tagasi. (Pihkva: 03)

Enne kiriklikku laulatust „kraasiti“ mõrsjale juuksed ja pandi lillepärg pähe. Juuste kraasimine tähendas seda, et mõrsjale tehti juuksepat, mille sisse ristema pani kümme rubla. Toa keskele pandi leivaküna, see kaeti laudlinaga ja mõrsja istus selle peale. Siis naised ja bojarkid aitasid neiule juuksepati teha ja lillepärgi pähe panna. Kogu rituaaliga kaasnes ka naiste itkemine ja kõigil soovijatel oli võimalus seda vaadata. Kui juuksed olid tehtud, siis kummardas mõrsja igäühele ja kui kosilane tuli talle järgi, siis sõideti kirikusse. Samuti enne kirikusse sõitmist toimusid kihlad ehk „*nadjeljenije*“. Kingituste andmine toimus nii mõrsja kui ka peigmehe kodus. Mõrsjat ja peigmeest võttis vastu tema ristisa ja tema viis nad tuppa, et kõndida kolm korda ümber lauda. Seejärel hakkasid kõik sugulased (ja külalised) kingitusi andma. Esimesena tulid vanemad, nende järel sugulased. Anti peamiselt raha. Kingitused oli võimalik panna juuksepati sisse või rätikuga kaetud leiva

peale, mis pandi lauale. Mõnikord panid inimesed kingituseks ka ikooni - sellel juhul nad panid oma kingituse leiva peale. Mõrsja pidi igale „andjale“ kummardama ja itkema, selles aitasid teda sõbrannad. (Pankejev 1997: 101-103)

Mõrsja riietati kiriklikuks laulatuseks ja vanemad õnnistasid oma last, „et käiks õigel teel“. Kirikusse sõitsid noored, igauks oma kodust saanis või vankris, hobused olid kaunistatud lillede ja kellukestega. Enne laulatust mõnikord tehti mõrsja juuksepat lahti ja pärast laulusrituaali tehti pats uuesti, kuid mingil põhjusel see komme ei ole rahva jaoks oluline. Teel kirikusse ootasid naabrid ehk külainimesed: nad takistasid teed ja edasi sõitmiseks pidid peigmees või bojarkid inimestele viina andma. Kirikusse sõitsid peamiselt noored, vanemad sugulased sõitisid kohe mõrsja majja ja ootasid noorpaari seal. (Pihkva: 04)

Kirikust tagasitulekut ootasid mõrsja vanemad, ikoonid käes. Peigmehe tagasitulekuks laulsid bojarkid laule. Kosilane tuli õhtupoole. Kui tema pulmarong saabus, siis sõitis kosjarahvas kolm korda ümber küla kõva mürinaga, mõnikord lasid mehed ka püssist. Pulmarongi vastu tulid bojarkid lauludega. Aidas võtsid peigmeest vastu mõrsja vanemad: nad hoidsid ikooni, leiba soolaga ja mõrsja isa pakkus veini. Kosilasel oli võimalus kas juua veini või valada seda noortele inimestele. (Pankejev 1997: 103-108)

Majja sisenes alati esimesena kosilase peiupoiss („*družka*“), kes palus mõrsja ristivanematelt luba, et ka kosilane võiks sisse tulla. Kui tuli kosilane, siis ta pidi mõrsja juurde istekoha ostma, et „rahuldada“ mõrsja bojarkisid. Kosilane lunastas endale ja oma peiupoisile koha ning lunastas ka mõrsja. Bojarkide rahuldamiseks andis kosilane neile raha, kompvekke, viina ja kõike seda, mida võis noorel neil tarvis olla. Ristiisale andis kosilane pudeli viina, ristiemale piruka. Kui mõrsja oli lunastatud, siis algasid kihlad („*nadelenije*“). Tava järgi pidi kosilane andma kingitused niimoodi, et mõrsja seda ei märkaks. Sageli pani kosilane raha rätikuga kaetud taldrikusse. (Pankejev 1999: 241 – 242) Tihti toimus ka selline juhtum, mille nimeks on „naised ronivad posti otsa“ („*babõ lezut na*

stolb“). Kõige asjatundlikum vanim naine teeskles ettekujutletud puu otsa ronimist. Teised naised hakkasid teda „aitama“. Naised tegid seda lauldes ja kui ette kujutletud tulemus oli saadud, siis jagasid naised pirukad pooleks ja andsid külalistele. Pirukaid viidi ka lammastele, „et lambatallid sünniks paariti“. Kui mõrsja oli lunastatud ja kihlad läbi, siis kaeti suur pulmalaud. Pulmalaua taga istusid mõrsja juures tema bojarkid ja peigmehe juures peiupoiss. Naised laulsid noorpaarile ja nende sugulastele. Selleks, et keegi naistest laulaks, paluti teda ning toodi talle tops viina ja eelroad. Pärast laulmist anti naistele raha. Sageli laulsid teistest küladest naised – sellel juhul nad ei osalenud pulmas, vaid laulsid pulmarahva juures. Kui kõik olid söönud, siis hakati tantsima. (Pihkva: 03-04)

Kui tuli aeg noorpaaril peigmehe majja sõita, siis enne sõitmist toimus rituaal, mille nimeks on „juuksepatsi ärälõikamine“. Mõrsja vend võttis tema juuksepatsi kätte ja ähvardas, et lõ seda ära lõigata, kuid peigmees pidi teda rahustama ja andma juuksepatsi eest raha. Samuti toimus mõrsja kaasavara väljaostmine. Iga kraami eest andis kosilane mõrsja emale raha: *“iga nurga eest rubla, aga keskel sada rublat.*“ Mõrsja kaasavara sisse pandi viinapudelid ja eelroad abiliste palgaks. Enne lahkumist õnnistas mõrsja ema noorpaari. Õnnistamisele kaasnes ka mõrsja ja tema ema itkemine. Noorpaari lahkumise ajal algas külaliste seas möödapääsmatu komme: lilledega kaunistatud kanaga tantsimine. „Mõnikord võtab rahvas ise kana, kaunistab selle ja tantsib.“ (Pihkva: 05)

2.2.2. Teine päev

Peigmehe majas võtsid noorpaari vastu kosilase vanemad ikooni, leiva ja soolaga. Kosjarahvas laulis. Noored kummardasid vanematele ja need kallati terade või rahaga üle edaspidise elu rikkuseks. Hea õnne endeks oli ka toidunõude lõhkumine. Kõikedele anti ka tops viina, aga kes ei joonud, see pidi topsi üle õla tühjaks kallama. Noorikut ootasid ka lapsed – neile pidi ta komme andma. Kosilase ema viskas neiule terasid. Selle kohta on

rahval uskumus, et nii palju kui palju terasid nooriku peale sattus, niipalju pidavat ta sünnitama lapsi. Kui noored ja nooriku sugulased olid vastuvõetud, siis kaeti pulmalaud (*knjažij stol*). Laua taga istudes kinkisid noorik või tema sugulased kosilase vanematele kingitusi: emale kangaid ja riideid, isale särke või sitsi. Noorpaari saatis lauda kosilase „*družka*“. Sellel ajal nooriku sugulased õrritasid teda ära varastada. Kui noorik oli ära varastatud, siis püüdis kosilane teda tagasi lunastada. Nooriku ristiisa (või bojarkid) rääkis hinnast ja kosilane kauples temaga. Kui nooriku sugulastele tundus, et kosilane nõudis lunastamist väheses raha eest, siis võisid nad nooriku tagasi koju saata (kosilase rahaahnuse katsed). Et seda vältida, selleks pidi kosilane andma niipalju, kui sugulased soovisid, kuid sageli väga suurt summat ei nõutud. Söömingu jooksul noorik ja peigmees istusid laua taga koos, nende ees oli üks nõu. Kui toming jõudis poole peale, siis mõrsja ristema kattis noorte pead valge rätikuga või muu valge kangaga ja algas „*povjazõvanije*“. Lillepärgade asendamine naiste peakatetega tähendas täielikult nooriku staatuse omandadmist. Noored istusid patjade peale, mis olid pandud nende istekohale (või lihtsalt pingile), ristema kattis need sitsiga ja andis neile neli küünalt (mõlemale käele). Mõrsjat kattis „*bolshaja pridanka*“ ehk ristema või tädi: ta võttis lillepärga ära, jagas juuksed pooleks, keeras need ülesse, pani kokošniku (või muud peakatte, mis oli iseloomulik valitud piirkonnale) ja köitis rätikuga. Ära võetud lillepärg pandi vanemale bojarkile või muule neiule, et ta abielluks järgmisena. Samuti mainitakse, et pärast nooriku „kõitmist“ köideti noorpaar rätikuga kokku, pärast rituaali andis noorik sellesama rätiku kosilase vanematele. „*Povjazõvanije*“ ajal löödi sööginõud katki - noorik seisis, aga külalised tantsisid kildude peal. Pärast kõitmist andis kosilase ema ka kõikidele viina. (Pihkva: 06)

Kohe „Kõitmise“ järel tuli kingituste andmine noorpaarile. Nooriku sugulased võtsid kõik kogutud kingitused ja panid need noortele pähe. Hiljem võeti kõik ära. Kui noorikult võeti lillepärg ära, siis visati tema peale „traageldused“ („*namjotki*“), igasugused kangad. Kui ristema viskas esimest „traageldust“ mõrsjale peale, siis pidi peigmees jõudma noorikut suudelda kiiremini kui tema peiupoiss. Kui ta ei jõudnud, siis pidi ta peiupoissilt oma neiu

välja lunastama. „Traageldused“ võttis noorikult ära kosilase ema, mõnikord pirukaga, mida ta hiljem jagas külaliste vahel. Mõnikord ajas ta sama pirukaga noorpaari lauast ära (tema seljas oli kasukas pahempidi), noorpaar jooksis tema eest ümber laua. Lõpuks pidi noorik kosilase emale kingituse andma: ta tõi rätikuga (või kleidiga) kaetud taldriku, mille sees oli täidetud pudruga. Kosilase ema võttis taldriku, kiitis noorikut ja andis külalistele putru. Pudru asemel võisid olla igasugused maiustused: kompvekid, präänikud jne. (Pihkva: 07)

Teise päeva viimaseks sündmuseks oli noorpaari magamaminek. Noorikult võeti tema särk ära, et pulmarahvas näeks, et „tüdruk on aus“. Kui noorpaar oli magama pandud, siis nooriku sugulased sõitsid koju, kuid kosjarahvas jäi pidutsema. (Zabõlin 1994: 127 – 128)

2.2.3. Kolmas päev

Kolmandat päeva on võimalik nimetada hõimupäevaks, sest selleks päevaks jäid peigmehe majja ainult lähedased sugulased. Sellel päeval toimusid peigmehe majas nooriku katsetused, mille eesmärgiks oli näidata, et noor naine oskab kodutöid teha. Hommikul viis pulmarahvas nooriku ahju juurde ning neiu pidi ise küpsetisi tegema ja külalisi söötma. Sageli tegi noorik pannkooke, mis läksid kohe lauale. Samuti viidi noorik sauna, et ta pühkiks seal põrandat, kuid külalised tegid põranda taas mustaks. Neiu pidi nii palju põrandat pühkima, kui pulmarahvas ise otsustas. Üheks katsetuseks oli ka vee toomine: neiule anti ämber, millega ta tõi pulmarahvale vett. Pulmarahvas võis vee välja kallata – sellisel juhul pidi noorik jälle uue ämbritäie tooma. Pärast lõunat tulid noorpaarile külla noored inimesed ning algas laulmine ja tantsimine. Pidutsedes tutvus neiu uute naabritega ja pakkus neile oma tehtud küpsetisi ja pähkleid. (Pankejev 1999: 251)

3. Analüüs

3.1. Pulmastruktuurid

Setu ja vene naabruse tõttu on mõlemal rahval oma tavades sarnasusi ja erinevusi. See kajastub just selles, kui kaua peab kumbki rahvas pulmi.

Paremaks ülevaateks on siin välja toodud mõlema rahva pärispulma põhiskeemid.

Setu:

4. Pärispulum		
D. Sajapäev		
6.Külarahva pulmakutsumine (itkudega)		
7.Vets' orkalaud		7. Vets' orkalaud
8.Mõrsja itkeb sugulasi		
9.Vakalaud		9.Sajalaud
10.Mõrsja itkeb sugulasi ja võõraid		10.Saja lahkumine
11.Saja saabumine		
12.Esimene söötmine (edimäe ravitsõminõ)		
13.Mõrsja itkeb kosilase hõimu		
14.Mõrsja ehtimine, otsimine, tervisejook		
15. Teine söötmine (tõõnõ ravitsõminõ)		
16.Hüvästijäturituualid, saja lahkumine		
		17.Saja saabumine
		18.Linutamine (liniku panõk)
		19.Noorpaari magamapanek
E. Vakapäev		
		20.Noorpaari äratus
		21.Uue elukoha tutvustus (annete panek)
22.Hommikusõök		22. Hommokusõök
23.Vakarahva lahkumine		
		24.Vaka saabumine
		25.Pulmalaud (edimäe ravitsõminõ) ja meelelahutus

		(kul'ataminõ)
		26. Veimede jagamine
		27. Pulmalaud (tõõnõ ravitsõminõ)
		28. Vakarahva lahkumine
29. Vakarahva saabumine koju		
F. Hõimupäev		
30. Mõrsja hõim pidutseb kuni lahkumiseni		30. Peiu hõim pidutseb kuni lahkumiseni (pulmanaljad)

Vene:

	II. Pärispulm	
1. Päev		
5. Mõrsja juuste „kraasimine“, kihlad („ <i>nadelenie</i> “)		5. peigmehele kingituste andmine („ <i>nadelenie</i> “)
	5. kiriklik laulatus	
6. koju tagasitulek		6. koju tagasitulek
7. peigmehe vastuvõtmine		
8. mõrsja lunastus, „ <i>bojarkide</i> “ „rahuldamine“		
9. noorpaarile kingituste andmine („ <i>nadelenie</i> “)		
10. „naised kipuvad posti peale“ („ <i>babõ lezut na stolb</i> “)		
11. pulmalaud		
12. pruudi kaasavara peigmehe majja saatmine, noorpaari lahkumine		
2. Päev		
		13. Noorpaari saabumine, vastusõturituaalid
		14. pulmalaud („ <i>knjazij stol</i> “)
		15. pruudi „ <i>povjazõvanie</i> “, kingituste andmine
		16. mõrsja sugulaste lahkumine
3. Päev		
		17. Nooriku katsetused

On näha, et nii setu kui ka põhja-vene rahvas pidutseb kolm päeva. Setu traditsioonis nimetatakse **esimest päeva** sajapäevaks, sest sellel päeval mängib suuremat rolli kosilane ja tema sugulaskond (sajarahvas). Vene traditsioonis mingit kindlat nimetust ei ole, kuid esimese päeva eesmärgiks on samuti kosilase tulek mõrsja majja. Huvitav on see, et kiriklik

laulatus esineb skeemides erinevates kohtades: venelased sõidavad kirikusse esimesel päeval, kui mõrsja ja kosilane on ette valmistatud. Setu rahvas ei pane laulatusle nii palju tähelepanu nagu nende naabrid ja kiriklik laulatus võib toimuda enne pulmpäevi või puudub üldse.

Skeemile toetudes on võimalik väita, et setu rahvas pöörab rohkem tähelepanu söömingule: juba esimesel päeval söövad külalised neli korda. Vene kommetes esineb pulmalaud esimesel päeval ainult üks kord, kuid rohkem toimuvad sellel päeval meelelahutuslikud üritused (nt „naised kipuvad posti otsa“). Esimese päeva lõpus toimub mõlemal rahval noorpaari lahkumine, sellega seotud hüvästijäturituaalid ja mõrsja kaasavara viimine peigmehe majja.

Teise päeva hommikul toimub mõlemal rahval pidulik noorpaari äratus (või mõnedel juhtudel noorpaari saabumine). Setu kombe järgi toimub teisel päeval uue elukoha näitamine, mille põhimõtteks on see, et noor naine harjuks uues kohas kodutöid tegema. Mõnikord küsitakse noorikult midagi, et ta näitaks oma teadmisi või palutakse teha midagi, et too demonstreeriks oma oskuseid. Vene kommete järgi toimub see kolmandal päeval, kui „nooriku katsetuste“ ajal peab noor naine oma külalisi ise söötma.

Samuti teisel päeval on mõlema rahva tavaks sama põhimõte: see on mõrsja (või juba nooriku) sugulaste päev ja tema(nooriku) kaasavara viimise päev. Setu kommete järgi on nooriku kaasavara viimine peigmehe majja oluliseim sündmus ja seetõttu kannab see päev oma nimetust – vakapäev(setu „*vakk*“ on eesti keeles mõrsja kirst). Põhja-vene kombestikis omab suuremat rolli pulmalaud ehk „*knjažij stol*“, mille ümber kogunevad kõik nooriku sugulased. Täieliku nooriku staatuse muutumisega abielunaiseks kaasneb ka noorikule peakatte panemine (vahetus), mis vene rahvusel toimub teisel päeval, aga setudel esimese päeva lõpus linutamise järel.

Kolmanda päeva üritused on ka naaberrahvastel erinevad: setu pulmatraditsioonis on see hõimupäev, millal mõrsja ja peigmehe sugulased pidutsevad mõlemad oma kodus. Venelastel toimuvad kolmandal päeval „nooriku katsetused“, millal noorik peab näitama peigmehe vanematele ja sugulastele, et ta saab uue elukoha korraldustega hakkama. Samuti kolmandal päeval toimub tutvumine naabritega. See toimub valdavalt siis, kui neiu kolib teise külla.

3.2. Tavad

Mõlemal rahval on olemas üldised sarnased jooned nagu mõrsja itkemine, laulmine, pidutsemine mõlemas majas. Suur mõju oli ka kirikul: mõlemad rahvad siiski eelistasid laulatusele minna. Kiriku mõjust räägib ka patjade „ristimise“ ja ikoonile kummardamise rituaal setu kombestikis ning noorpaari ikooniga vastuvõtmine vene traditsioonis.

Naabruse mõju kajastub ka pulmas olevate inimeste rollides: peale mõrsja ja kosilase on olemas ka „*truuska*“ ja/või „*družka*“ ehk raudkäsi, kes on alati peigmehe juures, ning „*podruskid*“ ja/või „*bojarkid*“ ehk mõrsja sõbrannad, kes jagavad mõrsjaga tema „itkemuslikku“ ülesannet. Samuti mänivad olulist rolli pulmarituaalis nii vanemad kui ka ristivanemad.

Ei ole võimalik ette kujutada sellist pulma, kus ei ole pulmalauda. Nagu varem mainitud, siis setu traditsioonis omab pulmalaud väga suurt rolli: kogu pärispulma pidutsemise ajal söövad külalised rohkem kui 6 korda. Põhja-vene kombestikis esineb pulmalaud ainult 2 korda (Pankejevi järgi teeb noorik kolmandal päeval tavaliselt pannkooke ja seda ei saa nimetada täielikuks pulmalauaks). Sarnane on ka viina jagamine ja kibeda toidu muutumine magusaks, kui noorpaar suudleb. Mõlema rahva pulmalaua kommete järgi ei söönud ega joonud noored laua taga istudes. Kui oli aeg viina juua, siis noortel oli võimalus ainult oma

huuled viinaga märjaks teha, kuid mitte juua. Söömingu ajal noorik ja peigmees on ainult vaatajad ja nemad söövad eraldi ette valmistatud laua taga teises toas. Setu laua iseloomulikuks jooneks on „*sajapäts*“, kus oli soolaga täidetud auk sees, ja „*sajataldrik*“ piimaga, mille sisse külalised panid raha iga söömingu ajal. Põhja-vene traditsioonides see komme puudub, kuid enne laua taha istumist peab kosilane oma noorikule varjatult kingituse andma (nt rätikuga kaetud taldriku sisse panema). Üheks setu pulmalaua iseloomulikuks jooneks on ka see, et noorpaar istub patjade peal, millele truuska teeb kolm korda risti enne noorpaari istumist. Venelastel esineb patjade peal istumine ainult mõrvoja peakatte vahetamise rituaalis.

Viinale pööravad tähelepanu mõlemad rahvad. Viin ja selle jagamine esineb peaaegu igas ürituses: noorpaari vastuvõturiituaalis, söömingu ajal, lunastamise ajal jne. Kommete järgi muudab viin igasuguseid asju võimalikumaks: lauljatele annakse viina, et laulaks paremini, noorpaari padjad saavad pehmemaks, kui truuska võtab üht-teist "*tsääragu*", mõrvoja kirst hakkab uksest läbi mahtuma ja just (setu) peigmees rahuneb pärast „*rümkat*“ viini ja lõpetab ähvardamise.

Põhja-vene poolt ähvardamisega seotud rituaal on „juuksepatsi äralõikamine“: mitte peigmees, vaid nooriku vend muutub pahaseks ja räägib, et lõikab oma õe juuksepatsi ära. Peigmees peab teda rahustama, kuid mitte viina, vaid rahaga. Raha on ka üks tähtsamatest asjadest, sest nendest sõltub noorpaari edaspidine elu, ja nagu viin, esineb raha paljudes üritustes. Setu kommete järgi annavad külalised noortele raha rohkem, kui kosilane või noorik annab ise. See seletatakse niimoodi, et noortel on vaja oma uut elu hästi alustada ja iga tulija peab neid rahaga toetama. Juba esimese päeva hommikul algab Setumaal rahaandmine, kui peigmees ja mõrvoja lähevad külla „*vets'orkalanda*“ kutsuma. Sama esimese päeva hommik naabermaal toimub mõrvoja patsi tegemisega, kus ka esineb raha: see pannakse patsi sisse. Setu kommete järgi annavad külalised rohkem raha, kuid siiski venelastel on asi vastupidine: peigmees peab sageli midagi välja lunastama, olgu see

istekoht, mõrsja pats, tema kaasavara või mõrsja ise. Niimoodi vanasti vaadati, kui helde (või vastupidi ahne) tulevane mees on. Huvitav aga on see, et setu kommete järgi jagab mõrsja rohkem raha ja oma käsitöid, kuid vene kommete järgi ei tee noorik peaaegu midagi sarnast. Kui setu mõrsja tuleb uude koju, siis ta jätab palju käsitööd abiliste palgaks, jätab kosilase emale ka raha ja paneb raha maja nurkadesse. Samas peigmees paneb raha vaiba peale, kui tuleb vakarahva juurde, nii et on võimalik järelduseks öelda, et setu rahval toimub rahavahetus. Venelastel toimub aga pigem naise väljaostmine ja terve tema sugulaskonna rahuldamine. Mis puutub vanematesse, siis mõlemal rahval on vanemad suurimad toetajad: nemad korraldavad kogu peo, söödavad pulmarahva ja annavad noorpaarile kingitusi edaspidiseks eluks. Seda on hästi näha vene kombestikust, kui kogu pulmapeo ajal toimub mitu korda „*nadelenije*“ ehk kingituste andmise rituaal.

Huvitav on ka mõlemal rahval neiu sotsiaalse staatuse muutmise rituaal: setu linutamine ja vene „*povjazõvanije*“. Mõlema rahva neiu valmistab ema või ristema. Setu kommete kohaselt pannakse mõrsjale „*räbik*“ ehk valge naisterahva kuub selga ja valge linane „*kaal*“ peale. Kui mõrsja saabub kosilase koju, siis seal paneb kosilase ema „*kaali*“ asemel liniku ja kinnitab selle kuklale peenikese vööga. Põhja-vene tavade järgi pannakse mõrsjale lillepärja asemel kokošnik (või muu peakate, mis on seotud eri piirkonnaga) ja köidetakse selle peale rätik. Sellisena astub (juba) noorik uude ellu.

Kui on aeg sõita uude koju, siis algab mõlemal rahval hüvastijäturituaal. Setu ja vene kommete järgi jätab noorpaar vakarahvaga jumalaga ja hakkab „*pross'atamine*“ vanematega. Setu mõrsja ema annab oma tütrele leiba, mille isa jagab pooleks: üks pool jääb mõrsjale, teine vanematele. Vanemad õnnistavad noorpaari. Põhja-vene tavade järgi õnnistab mõrsja ema noorpaari, kosilane lunastab mõrsja kaasavara ja hakatakse sõitma. Sellel ajal toimub pulmarahva seas tantsimine lilledega kaunistatud kanaga.

Pulmarong ja nooriku kaasavara viimine on ka eraldi rituaal. Mõlemal rahval on kombeks kaunistada hobused lillede ja kellukestega ning saanid rätikutega. Mõlemad rahvad

sõidavad kõva mürinaga. Setu kommetes on ka tähtis mõrsja kirstu panemine, kuid see on kirjeldatud järgnevas osas. Samuti mõlema rahva kombeks on pulmarongi tee takistamine ja selle parandamiseks külarahvale raha või toitute/jookide kinkimine.

Noorpaari võetakse ka vastu erinevalt: venelastel on kombeks kosilase vastuvõtmine leiva, soola ja ikooniga. Kõikidele annakse ka viina. Noorpaar kallatakse terade või rahaga üle edaspidise elu rikkuseks, samuti lõhutakse ka toidunõu. Vastuvõtmise ajal laulab külarahvas laule. Setudel on kõik lihtsam: kosilase vanemad tulevad vastu, aitavad neil maha tulla, noorik jätab käsitööd „palgaks“ ja kõik sisenevad majja.

Mis puutub meelelahutusse, siis selle koha pealt on mõlemal rahval peaaegu kõik samamoodi: mõlemal rahval on kombeks pärast söömingut laulda ja tantsida. Vene kommetes on ka varem mainitud tantsimine kanaga (kaunistatud lilledega), sagedane toidunõu lõhkumine õnneks. Samuti leidub vene külades meelelahutuslik rituaal nimega „*babõ lezut na stolb*“ ehk „naised ronivad posti otsa“.

3.3. Uskumused

Külarahval on ka omad ended, mida usutakse ja mille järgi tasub või ei tasu midagi teha. Pulmapidu ei ole sellel mõttes erand ja mõned ended on kirjutatud käesolevas töös.

Näiteks setu omadest on „*savipada*“ ehk savist potti lõhkumine: truska tõukab potti oma kepiaga riiulilt. Kui pott läks katki, siis see oli hea märk: nii palju kui oli tükke, niipalju pidi noorpaaril lapsi sündima. Kui pott kukkus maha ja jäi terveks, siis usuti, et selles abielus ei sünni lapsi.

Teine setu enne on seotud „*pross'atamisega*“: hüvastijäturituualis annavad vanemad mõrsjale leiba, mille mõrsja isa jagas kaheks. Üks pool jäi vanematel, teine läks mõrsjaga

uude koju. Kosilase koju jõudes pani mõrsja selle leivatüki aita, et majapidamises oleks leib alati olemas.

Veel üks setu enne on seotud mõrsja kirstu saani panemisega: hea märk oli see, kui kosilase majja jõudes jääb kirstu lukk aida luku vastu seisma ja halb märk oli, kui kirstu lukk on aida lukust teisel pool.

Põhja-vene uskumused on samuti seotud laste sünnimisega. Üks neist on see, et kui noorpaar tuleb kosilase majja, siis kallatakse nende peale terad või raha. Sellel ajal kosilase ema katsub nooriku peale terasid visata. Selle kohta on enne: nii palju kui nooriku peale terasid sattub, nii palju ta sünnitab lapsi.

Teine sünnimisega seotud enne on see, kui naised (pärast ette kujutatud posti otsa ronimist) jagavad pirukad kaheks, annavad külalistele ja toovad ka aita, et lambatalled sünniksid paariti, s.t. et majapidamine oleks karja poolest rikas.

Eelnevalt mainitud enne on ka toidunõu lõhkumine õnne saamiseks.

Nagu on näha, ka uskumuste seas on naaberrahvastel sarnasusi: mõlemad lõhuvad toidunõusid, mõlemil on laste sünnimisega seotud endeid.

Need ended ei ole ainsad, igas külas leidub rohkem omi uskumusi, kuid selle töö eesmärgiks oli näidata mõned neist, mis sageli esinevad setu ja põhja-vene pulmakombestikus.

Kokkuvõte

Käesoleva töö põhieesmärgiks on võrrelda setu ja põhja-vene rahvaste pärispulma kombeid. Selles töös tehtud kirjeldustest ja analüüsides selgus, et ehkki setud ja põhja-venelased on tihedad naabrid, ei saa kindlalt väita, et nende pulmarituaalid on samasugused.

Esimeses osas vaatlen setu pulmakultuuri: selle eelvaadet ja kogu pärispulma toiminguid. Kirjeldusest selgub, et setu traditsiooniline pärispulg kestab kolm päeva. Igal päeval on oma põhimõte ja eesmärk ja sellega kaasnevad rituaalid ning uskumused, nt teisel ehk vakapäeval olulist rolli mängis vakarahvas (ehk mõrsja sugulased) ning mõrsja kaasavara peigmehe majja viimine.

Teises osas vaatlen analoogselt põhja-vene pulmakultuuri. Slaavi kommete uurijad väidavad, et põhja-vene pulmakombestik sai alguse valgevene kombestikust, kuid selles esineb ka läänemeresoome kommetega sarnaseid iseloomujoone.

Kolmandas osas võrdlen naaberrahvaste kombeid lähtudes erinevatest aspektideks. Need on pulmapäevade struktuur ja kestvusaeg, selle jooksul toimuvad tavad ja rituaalid ning abiellumisega ja noorpaari edaspidise eluga seotud uskumused.

Naabruse mõju kajastub pulma pidamise viisis: pärispulg kestab kolm päeva, mille jooksul esinevad naaberrahvastel sarnased või samasuguste tähendustega toimingud. Peale selle, on pulmade sarnasus ka selles, et pidu toimub nii mõrsja kui ka peigmehe majas.

Mis puutub kommetesse, on need siiski Setu- ja Põhja-Venemaal erinevad, mis viitab rahvaste algupärale. Ehkki käesolevas töös on üle vaadatud Venemaa põhjaosa pulmakombed, on nad siiski rohkem sarnased idarahvaste kommetega (sh mõrsja väljalunastamine). Setu kombedki viidavad läänemeresoome algupärale. Venemaa

loodeosas ja selle piiril olevatel territooriumidel on sarnane pulmapidamise kurb iseloom: nende territooriumide tunnusjooneks on itkemine ja kurvad kodust lahkumise rituaalid.

Rahvaste tarkus ja/või elukogemus kajastub nende uskumustes. Analüüsi põhjal on võimalik öelda, et setu ja põhja-vene ended haakuvad omavahel: mõlemal näiteks esineb toidunõude lõhkumine, kuid sellega seotud ended ja nende tähendused on erinevad.

Vastupidi - üht tähendust võivad kanda mitmesugused uskumused (laste sündimisega seotud ended on setudel ja venelastel erinevad).

Käesolevas töös tehtud kirjelduste põhjal on näha, et setu ja põhja-vene pulmakombed on omapärased ja iseloomulikud nende rahvaste päritolule, kuid see ei välista naabruse olemasolu, mille abil toimub kultuurijoonte ülevõtmine.

О свадебных традициях народа сету и северно-русской свадьбе

В данной работе рассматриваются русские свадебные традиции и свадебные традиции народа сету. Как известно, эти два народа исторически являются соседями и этот факт теоретически должен предполагать большое количество общих культурных черт или их заимствование. К сожалению, доселе этот аспект не был достаточно изучен, поэтому данная работа восполняет существующий пробел информации. За объект изучения/сравнения были взяты свадебные традиции как одно из важнейших событий любого народа.

Работа состоит из трёх частей. Первая часть повествует о традициях народа сету. Целью первой части является показать, как долго этот народ отмечает свадьбу, какие ритуалы проводит во время свадебных празднеств и какие поверия связаны с женитьбой и последующей жизнью молодожёнов.

Во второй части рассказ идет о северно-русской свадьбе. Так же как и в первой части, вторая часть повествует о свадебных традициях северно-русского региона: как долго продолжаются свадебные гуляния, какими ритуалами они сопровождаются и какие поверия связаны с этим.

Третья часть – сравнительная. Задача третьей части – показать схожие и различные культурные черты двух народов на примере свадебных традиций. Так как в предшествующих двух частях уделяется внимание структуре свадьбы, ритуалам и повериям, то эти части сравниваются отдельно.

Основными источниками этой работы являются: книга Якоба Хурта (Jakob Hurt) о свадебных традициях народа сету „Setukeste lauludII“, в отношении северно-русской свадьбы были использованы книги Панкеева. Также автор счёл полезным этнологический экспедиционный материал о свадебных ритуалах Псковской области.

Allikad

Hagu, P. 1995, Setu mõrsjaitkudest. – Akadeemia. Toim. Ain Kaalep, Indrek Ude, Agu Tani. Tartu: „Greif“. 2262 – 2288.

Hurt, J. 1905, Setukeste laulud II. Toim. Paul Hagu. Helsinki: Suomalainen Kirjallisuuden seura.

Kuznetsova = Кузнецова, В. П. 2000, Причитальщица в северно-русской свадьбе. – Гуманитарные исследования в Карелии. Петрозаводск. С. 110 – 115.

Pankejev = Панкеев, И. 1997, От крестин до поминок. Обычаи, обряды, предания русского народа. Москва: «Яуза».

Pankejev = Панкеев, И. 1999, Обычаи и традиции русского народа. Москва: Олма-Пресс.

Pihkva = Новости краеведения Пскова, новые публикации и архивные материалы – Свадебный обряд. <http://druzhkovka-news.ru/svadebnyj-obryad/> Vaadatud 08.04.2013

Zabõlin = Забылин, М. 1994, Русский народ: его обычаи, обряды, предания, суеверия и поэзия/ Собр. М. Забылиным. - Санкт-Петербург: «Брайт Лайт»

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina _____ Valentina Shevina _____
(*autori nimi*)

(sünnikuupäev: _____ 06.06.1991 _____)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
_____ SETU JA VENE PULMATRADITSIOONIDEST _____,
(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on _____ Madis Arukask _____,
(*juhendaja nimi*)

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus/Tallinnas/Narvas/Pärnus/Viljandis, 04.06.2013 _____ (*kuupäev*)